

Het verraad van Julia

Brenda Meuleman

Het verraad van Julia

Ambo|Anthos
Amsterdam

ISBN 978 90 263 3409 2

© 2016 Brenda Meuleman

Omslagontwerp Studio Jan de Boer

Omslagillustratie © *Cyrene* (oil on canvas),

William Clark Wontner (1857-1930)/Private Collection/

Photo © Christie's Images/Bridgeman Images

Foto auteur © Ruud Pos

Verspreiding voor België:

Veen Bosch & Keuning uitgevers nv, Antwerpen

'The whole episode is mysterious.'

– Ronald Syme, 1939

I

*751 AUC**

In de kamer van Julia, die ik vanmiddag in mijn verwarring opzocht, begint het te schemeren. Hier kan ik ongestoord zitten.

Met haar toestemming heb ik er regelmatig gewerkt, mijn lessen voorbereid. Aan het grote aantal slaven binnen deze huishouding probeer ik na al die jaren nog steeds te ontsnappen. Overdag en 's nachts, altijd mannen, vrouwen en kinderen om me heen. Ze veggen, poetsen, sjouwen, treden overal binnen en vertrekken babbelend naar andere delen van het huis. Ik weet dat het een voorrecht is voor een slavine als ik om privéruimten te mogen gebruiken, maar zo heeft het

* 2 v.Chr. Ab Urbe Condita: Vanaf de stichting van de stad Rome in 753 v.Chr.

nooit gevoeld. In elke ruimte van deze woning ben ik onvrij, al bieden de muren geborgenheid en geeft de aanwezigheid van wachters bescherming. Gelukkig kan ik lezen en schrijven, mijn vrijheden, hoewel nu onbelangrijk.

De gebeurtenissen van de afgelopen dagen houden me al nachtenlang wakker. Verschillende beelden doemen op: een heerser over het Romeinse rijk die zijn oordeel velt, zijn dochter in een stinkende cel en op een zeeschip, krakend in de wind. Mijn eigen betrokkenheid is onmiskenbaar. Ik heb schuld. Hoe heeft het zover kunnen komen?

Als kind was ik betrekkelijk vrolijk maar ik kon zomaar met mijn rug tegen de muur gaan zitten, onaan-spreekbaar voor wie ook. Het waren geen vastomlijnde gedachten die in mij omgingen. Eerder een gevoel van angst, alsof die vreugde zonder aanleiding kon overgaan in iets anders, iets wat op de achtergrond al lang aanwezig was. Pas jaren later, net moeder geworden, begreep ik het. Het was de uitzichtloosheid waar ik niet tegen kon, het overgeleverd zijn aan de goede of kwade wil van één persoon, zonder mijn eigen weg te kunnen kiezen.

Het besef legt een donkere deken over mijn geheugen en voert mij naar de dag dat alles veranderde.

Zevenentwintig jaar geleden was ik kleiner dan nu, want mijn laatste groeifase moest ik nog krijgen. Sandalen had ik niet, dus de trap die ik Lucius Festus tegen

zijn vette onderbeen gaf kan nooit hard aangekomen zijn. Hij was niet eens echt slecht; zijn vrouw behandelde hij met respect en wie hem goedgezind was kon op zijn steun rekenen. Zoals voor de meeste Romeinse burgers gold, was een slaaf voor hem minder dan een mens en net iets meer dan een zwerfhond. En zo wordt er nog steeds gedacht. Toch blijft het gek dat juist vrijgelatenen zoals Festus, die weten hoe het is om elke nacht met zijn allen dicht opeen te moeten slapen in een naar zweet en verderf stinkende ruimte, vaak wreder zijn dan vrijgeborenen.

Die dag moest ik doperwtten plukken in de moestuin achter het huis. Voor mij was die tuin groot en uitgestrekt, maar hij zal niet groter zijn geweest dan de grond achter een gemiddelde stadswoning. Het was vroeg in de ochtend, er hingen nog lage nevels, en er was niemand te zien. Het beste moment van de dag. Ik zette een pan naast me neer en begon de peulen waar ik bij kon met een mesje van de staken te halen. Daarna drukte ik de taaie hulzen open, schoof de erwten eruit en liet ze tokkelend op de bodem neerkomen. De lege hulzen gooide ik achteloos over mijn schouder.

Net toen ik begonnen was hoorde ik onder de struiken naast mij een klaaglijk geluid, een soort dierlijk grauwen. Ik ging erop af en tilde wat takken op. Daar rolde een zwart-witgevlekte kat in paniek heen en weer. Hij was in gevecht met een stuk touw dat om zijn voorpoten was gewikkeld. Zijn vacht was bebloed, en door zijn wilde gedraai kwam het touw alleen maar strakker te zitten. Hij tilde zijn kop naar mij op en liet een klaagtoon horen.

‘Poesje toch, wat heb je je in de nesten gewerkt,’ mompelde ik. Als ik de kluwen tussen zijn poten eerst losmaakte zou hij met koord en al wegrennen, dus greep ik hem bij zijn nekvel en tilde hem uit de struiken. Als een kind zat hij bij me op schoot. Terwijl ik het dier in bedwang probeerde te houden pakte ik een pootje. Hij trilde.

‘Stil maar, ik ga je helpen,’ suste ik. Met de punt van mijn vinger probeerde ik wat ruimte te krijgen tussen draad en vacht. Het beestje spartelde tegen en ik aaide hem tot hij weer rustig was. Nu kon ik een poot bevrijden en snel kwam ook de andere kant los.

‘Ja!’ riep ik. Nog even liet hij zich aaien. Daarna sprong hij van mijn schoot en rende de tuin in. Daar stond Festus, zijn buik vooruit. Hij greep de kat, draaide hem krakend zijn nek om en wierp hem over de heg. Ik kwam overeind en in een reflex haalde ik uit. Een pijnscheut dreunde door mijn voet.

‘Stom wicht,’ siste hij zo hard dat hij ervan moest hoesten. Zijn ogen puilden uit van verontwaardiging, terwijl hij van mij naar zijn zere onderbeen keek en weer terug. Van de zenuwen moest ik er bijna om lachen. Ik maakte me zo groot mogelijk en probeerde, ondanks mijn angst voor een harde bestraffing, niet bang te kijken. Nog moediger zou het zijn geweest om te vragen waarom hij het had gedaan maar daar wist ik het antwoord al op: zonder erbij na te denken, zoals hij de meeste dingen deed. Ik begreep niet hoe hij zo succesvol was geworden.

‘Nou? Waar blijven je excuses, slavin?’ Hij was tegenover me komen staan. Uit zijn neus staken dikke

neusharen, sommige grijs, en de moedervlekachtige pukkels op zijn wangen en bovenlip leken groter dan ooit. Hij kon wachten wat hij wilde.

‘Breng haar naar de voorraadkamer,’ beval hij zijn lijfwachten, altijd in de buurt.

Ik werd draaierig. Dat hok vlak bij de keuken. De keren dat ik er moest zijn om iets te pakken had ik een touw met een katrol aan het plafond zien hangen. Aan de muren hingen haken. Volwassen slaven werden erin vastgezet; als er kaas was gestolen of een stuk servies vernield. Voor ons, de kinderen, werd verzwegen wat zich daar afspeelde maar ik had het vaak genoeg gehoord, de kreten en het hulpgeroep van achter de gesloten deur, en gezien hoe sommigen er uren later weer uit kwamen: strompelend, bebloed. De dagen erna werden ze door de anderen ontzien. Een keer had een van de koks een stoofschotel laten aanbranden in de oven. Het geschreeuw uit het hok was tot in de tuin hoorbaar. Na vrijlating bleef de kerel mank, waarop Festus zijn verlies nam op de slavenmarkt. Ze kwamen niet aan zijn eten.

Een aantal slaven was ons genaderd onder wie, met verschrikte ogen, mijn moeder. Hoewel ze net als ik kleiner was dan de meeste anderen viel haar zwarte haar meteen op. Ze had het me zo vaak gezegd, de laatste met wie je problemen moest krijgen was je meester. Die diende je te gehoorzamen en liever nog te vriend te houden, een andere keuze was er niet. Ze was altijd bezig om mij te beschermen. Maar mijn daad was onomkeerbaar.

Het Griekse slavengeslacht waaruit mijn moeder kwam was haar dierbaar en ze sprak altijd warm over de *familia* waarbij ze als slavin was opgegroeid in Graecia. Door hen had ze toegang gehad tot een goede opleiding en werd ze lerares. Een paar jaar na mijn geboorte was mijn vader, haar man uit hetzelfde huishouden, ziek geworden en kort daarna gestorven. Griekenland was sinds anderhalve eeuw ingenomen door de Romeinen en het hoofd van de familie dacht er goed aan te doen om haar en haar peuter – tegen een ongetwijfeld aantrekkelijke prijs – te verkopen aan een Romeinse slavenhandelaar.

‘Waar staat ons huis?’ vroeg ik mijn moeder eens.

‘Hier toch?’ Daarna, nadat ik de vraag herhaald had, met de nadruk op ‘ons’: ‘Wees tevreden. Er zijn er die in een hut moeten leven en eten wat hun meesters laten vallen.’ Waar haalt dat kind een dergelijk idee vandaan, moet ze gedacht hebben. Ik wist het ook niet maar het gebeurde, en hoe dan ook stond haar antwoord me niet aan. Natuurlijk, er waren altijd anderen die het slechter hadden, maar waarom zou het niet beter kunnen?

‘Ik wil geen slaaf meer zijn,’ zei ik. Ze aaide over mijn haar. Ik duwde haar hand weg.

Mijn moeder had aanzien onder de slaven. Ze deed hetzelfde als alle anderen en werd daarnaast regelmatig door Festus gevraagd om tijdens *cenae* werk van Griekse dichters voor te dragen. De weinige vrije uren die overbleven gebruikte ze om mij te leren lezen en schrij-

ven. Sinds kort vergezelde ik haar 's avonds en af en toe mocht ook ik iets voordragen. Het applaus dat ik daarmee oogstte en het uitroepen van mijn naam, Aigle, maakten me blij. Na afloop vertrouwde ze me toe dat er weinig twaalfjarigen waren die mij dit nadeden.

En nu dit. Sommige slaven keken schichtig haar kant uit terwijl de mannen van Festus me met hun grote handen bij mijn kinderarmen grepen. Op dat moment drong mijn moeder naar voren en hurkte op twee of drie voet bij Festus vandaan. In mijn buik viel een koude steen.

‘Neem mij, in plaats van haar. Alstublieft.’

‘Ga staan, slavin,’ zei Festus.

Met zijn varkensoogjes bestudeerde hij haar van top tot teen, alsof hij haar voor het eerst zag. Een grijns verscheen op zijn gezicht.

‘Goed dan. Maar ik ga mee!’ Hij lachte nu hardop en met open mond, zijn tong dansend te midden van de paar bruine tanden die puntig uit zijn kaak staken.

De mannen lieten mij los. Ik had niet eens gemerkt dat ze me nog steeds in hun greep hielden maar de plotselinge verlichting voelde alsof ik vleugels kreeg. Mijn moeder werd beetgepakt, broos in de klauwen van de lijfwachten aan weerszijden van haar. Ze lachte naar mij. Een verwrongen glimlach.

Het viertal met Festus voorop begaf zich naar het tuinpad, mijn moeder fier tussen hen in. De andere slaven stonden daar nog steeds en blokkeerden zo de doorgang. Maar Festus hield de pas erin en na een ‘Aan het werk, de voorstelling is voorbij! Vort vort vort!’ keerden ze terug naar de siertuin, keuken en kamers.

Ik stond nog op dezelfde plek. In de verte verdween mijn moeder achter een deur. Het was weer stil in de tuin. De nevels waren grotendeels opgetrokken. Om mij heen lagen de peulenschillen die ik daarstraks zo vrolijk van me had afgeworpen, de pan met erwten bij mijn voeten. Had ik die kat maar nooit geholpen. Ik viel op mijn knieën, klaar om te huilen. Maar daar had mijn moeder niets aan. Nadenken.

Tussen mijn vingers door zag ik onkruid, heel kleine plantjes, met daartussen de glinstering van zandkorrels. Een lieveheersbeestje wankelde over het uiteinde van een blaadje. Lieveheersbeestjes houden een winterslaap, had ik van Limbus geleerd. Limbus. Jaren geleden had hij gewerkt op de akkers van een grote boerderij buiten de stad. Soms kon ik mijn ogen niet losmaken van de grillige littekens op zijn enkels, glimmend en vlezig, als blijvende herinnering aan de zware ketens waarmee hij aan de andere landslaven had vastgezet. Nu was hij portier in het huis van Festus. Familie had hij niet – voor zover ik wist. Hij was oud, misschien wel vijftig jaar, maar ondanks zijn leeftijd was hij sterk. De mannen hielden onderling weleens wedstrijdjes om hun kracht te testen. Dan sloegen ze per twee de handen in elkaar, ellebogen op tafel, en wie als eerste de arm van de ander om wist te buigen die won. Daarna de winnaars tegen elkaar. Meestal bleef Limbus als laatste over. Maar al was hij sterk, voor hem hoefde ik niet bang te zijn.

Ik had een beetje medelijden met Limbus, met zijn zwak voor mijn moeder, die weliswaar aardig was voor hem maar duidelijk liet merken dat de liefde niet we-

derzijds was. Vorige week nog had hij haar trots een grote schaal met radijzen aangereikt die hij samen met mij had geogost. ‘Die zien er mooi uit, Limbus,’ zei ze met een vriendelijk knikje. Mij gaf ze een zoen. Dan keek hij jaloers toe met die oude hondenogen van hem. Alsof ik het niet doorhad.

Opschieten nu. Ik moest rennen, het huis in, naar het voorste deel van de hal. Daar zou Limbus op zijn vaste plek zitten. Hij zou weten wat we moesten doen. Staken met peulen, pruimen- en kweepeerbomen schoten aan me voorbij. Vanaf het tuinpad waarlangs peen, basilicum en prei groeide ging ik links en holde om de buxushagen, langs de tuinmuur, naar de ingang van de keuken aan de zijkant van het huis. Daar woekerde de hедера zo hevig dat ze over de deuropening hing. Binnen hoorde ik stemmen.

Hijgend betrad ik de kleine, benauwde ruimte met de geblakerde wanden. Normaal gesproken hield ik van de rokerige lucht vermengd met de geur van vers bereid voedsel, maar vandaag negeerde ik het. Severina was bezig een eend te plukken, twee hulpjes stampen kruiden. Om Severina kon je niet heen. Boezem en buik waren kolossaal en met haar armen kon ze vast en zeker een olifant opzijduwen, mocht die haar in de weg staan. Ze was bevriend met mijn moeder maar ik vond haar streng.

‘Kijk, daar zul je haar hebben. Aigle!’ klonk het al.

Ik kwam abrupt tot stilstand.

‘Niet zo snel, meisje. Je moeder zit in de problemen door jou, weer door jou. Alles doet ze voor je en nu’ – ze hief haar eeltige handen in de lucht – ‘nu wordt ze gestraft!’

De keukenhulpen stonden half omgedraaid boven hun vijzels en gluurden naar mij. Daar stond ik. De tegenoverliggende uitgang kwam uit op het binnenplaatsje en daarachter lag de gang waar Limbus zou zitten.

‘En vanwaar die haast? Wat ga je doen? Toch niet weer iets doms, hoop ik.’

Aangezien elke reactie van mij een nieuwe woordestroom zou uitlokken, schudde ik mijn hoofd en schuifelde steeds een beetje verder naar voren.

‘Staat ze daar een beetje haar eigen voeten te bewonderen,’ hoorde ik Severina zeggen. Gegrinnik van de hulpjes. ‘Of ben je bedroefd?’ Haar stem klonk minder bars dan daarnet. ‘Het is ook niet niks. Ze is nog maar een kind. Even kijken, misschien heb ik...’

Ze draaide zich om en pakte een stuk zoete wortel van de snijtafel om aan mij te geven. Maar toen had ik het al op een lopen gezet. Ik stak het zonovergoten atrium over en stoof de gang in. De kruk bij de voordeur was leeg. Op het zwart-witte mozaïek van de vloer stond een half afgemaakt houtsnijwerkje; Limbus kon niet ver zijn. Ik plofte neer en tuurde terug de gang in, naar de opening van de siertuin helemaal achterin. Aan de linkerkant bevond zich het voorraadhok. Wat zouden ze met haar doen? Ik moest denken aan wat er een paar avonden daarvoor was gebeurd.

Nadat de huishoudelijke verplichtingen gedaan waren, hadden wij als zo vaak tegenover elkaar gezeten in de hoek van een drukkend warme zolderkamer met een schrijftafeltje op schoot; zij dicteerde, ik schreef.

Die avond begon ze midden in een zin te haperen, viel vervolgens stil. Tersluiks keek ze me aan en leek te aarzelen hoe ze haar woorden zou kiezen.

‘Twaalf jaar ben je alweer,’ zei ze peinzend, alsof het op dat moment pas tot haar doordrong. ‘Zoals je hier tegenover me zit – rechtop, bedachtzaam – ik zie de laatste tijd vaker dat je geen klein meisje meer bent.’

‘Nee,’ zei ik maar. Ik had geen idee wat er komen ging, welke gedachte haar tot deze onderbreking van ons dagelijks lesritueel had gebracht. Weer leek ze haar woorden te wegen voordat ze sprak.

‘Ik wil het met je hebben over vroeger, over dingen die gebeurd zijn,’ zei ze uiteindelijk. ‘De overtocht naar hier... Je moet weten wat zich heeft afgespeeld.’

Ik durfde niets te zeggen, bang dat ze zich zou bedenken. Stijf van spanning zat ik op mijn kruk.

‘Je weet dat ik verteld heb hoe wij samen met veel andere slaven per boot hiernaartoe gekomen zijn, jij en ik,’ vervolgde ze.

Ik knikte.

‘Zo is het gegaan.’ Ze zweeg even. ‘Maar er valt veel meer over die tocht te zeggen, want helemaal alleen waren we niet, Aigle. Iemand reisde met ons mee, een bekende van mijn meester. Deze man was leverancier van de wijn die maandelijks door onze toenmalige meester werd aangeschaft. Hij vertelde onze meester op een dag dat hij binnen een paar weken per schip naar Italia zou gaan, zijn meester had hem verkocht. Hij keek zelfs uit naar dit nieuwe leven. Zo bracht hij mijn meester, die op dat moment geld nodig had, op het idee. Een jonge gezonde Griekse die goed onder-

legd was bracht veel geld op in Rome. Gelukkig was hij zo aardig om het eerst aan mij voor te leggen. Ik stemde graag in, want het scheen dat vrouwen, zelfs slavinnen, in deze hoofdstad van het grote rijk meer vrijheden hadden dan in Griekenland.’ In haar ogen leken even vlammetjes te branden. Ik glunderde mee, al vermoedde ik dat er iets onaangenaams zou volgen.

‘Drie weken later vertrokken we. Het voelde veilig om met iemand te reizen die vertrouwd was met de familia, al was het deze man die ik zelf niet zo goed kende. Het moet gezegd, hij bleek een goede bescherming tegen allerhande gespuis dat de boot bevolkte. Geen moment week hij van mijn zijde. Ik merkte echter dat hij steeds dichterbij kwam. Te dichtbij. Letterlijk.’ Ze stopte even en slikte.

‘De reis duurde een paar dagen en in de laatste nacht, toen jij rustig sliep, zag hij zijn kans schoon. Je moet weten dat we ’s nachts opeengepakt in het ruim sliepen en dat het dan aardedonker was. Hij was veel te sterk voor mij, ik had geen schijn van kans. Zijn volle gewicht drukte op me en ondanks de donkerte zag ik zijn ogen woest glinsteren. Soms, wanneer ik wakker lig, zijn ze er weer, maar de details zal ik je verder besparen, kind. Niemand hielp. Er werd wel meer geroemd daar in het donker. Bovendien vielen mijn noodkreten in het niet bij de herrie om ons heen. Het schip kraakte, water klotste onophoudelijk tegen de kiel, mensen riepen naar elkaar, hoestten en snurkten.’ Opnieuw zweeg ze, alsof ze zelf moest verwerken wat ze allemaal verteld had.

‘De volgende dag meerden we aan.’ Ze staaarde naar

een punt ergens op het tafeltje voor haar.

Doodstil zat ik op mijn stoel, kon en durfde mezelf niet te verroeren. Hoewel ik me moeilijk kon voorstellen wat haar allemaal overkomen was die nacht, begreep ik dat het heel erg moest zijn geweest. Bang om haar uit haar vertelroes te halen wachtte ik zwijgend tot ze weer verderging. Met haar ogen nog steeds op het tafeltje gericht pikte ze de draad weer op.

‘Wat volgde beleefde ik in een roes. Met de rest van de meute liet ik me met jou op mijn arm meevoeren naar de kade, waar de slavenmarkt was. We kregen allemaal iets te eten en werden een soort podium op geleid. Daar moesten we staan, pal in de zon, terwijl we door potentiële kopers gekeurd werden. Ik heb geen idee hoelang we daar gestaan hebben. Gelukkig was jij zoet, alsof je begreep dat je niet moest gaan huilen of protesteren. Uiteindelijk zijn we door Festus gekocht. We hadden het slechter kunnen treffen. Veel slechter.’ Bij deze laatste woorden keek ze me aan alsof ze me ergens van moest overtuigen. Aan dit gesprek heb ik later vaak moeten terugdenken.

‘Het duurde niet lang voor ik in de gaten had wat er aan de hand was. Niet dat ik vaak misselijk was maar de symptomen waren duidelijk. De eerste tijd verzweg ik het voor iedereen. Severina, die slimme opmerkelijke vrouw, had het als eerste in de gaten. In de keuken sprak ze me aan en vroeg het me op de man af. Ik weet dat ze er wat vervaarlijk uitziet, maar geloof me, Aigle, haar kun je vertrouwen.

Opgelucht mijn probleem met iemand te kunnen delen gaf ik meteen toe. Severina keek zorgelijk. In te-

genstelling tot veel andere patres familias houdt Festus niet van kleine kinderen, al was het maar omdat ze onderhouden moeten worden en het jaren duurt voordat ze geld gaan opbrengen. Het was al bijzonder dat hij mij samen met jou gekocht had. Ik heb je altijd voor hem moeten behoeden als voor een valse hond. Voor de overtocht naar Italia was ik niet zo zenuwachtig geweest als voor het moment dat ik hem moest vertellen wat me overkomen was.

Festus reageerde zoals ik verwacht had; hij was woedend. Tot die dag was ik zijn favoriete slavin geweest, hardwerkend en meegaand. Nu kreeg ik een serie scheldwoorden naar mijn hoofd geslingerd en deed hij het voorkomen alsof ik hem opzettelijk tot last was. Opnieuw was het Severina die me opving, me gebod sterk te zijn. Achteraf begreep ik dat zij op dat moment al vermoedde wat er stond te gebeuren – ze kende Festus beter dan ik – maar het niet tegen mij kon zeggen.’

Ze haalde diep adem, alsof ze zich in één ademstoot wilde ontdoen van het laatste deel van het verhaal.

‘Met behulp van de vroedvrouw bracht ik een gezond jongetje ter wereld. Het werd me kort getoond. Diezelfde nacht bracht een patriciërsvrouw een dood kindje ter wereld. Zoals dat vaak gaat in rijke families werd er onmiddellijk naar vervanging gezocht. Zo werd mijn kind voor veel geld verkocht aan de familie van een vrouw die misschien nooit heeft geweten dat haar eigen zuigeling stierf.’

Het besef drong tot me door en tegelijkertijd begreep ik er niets van. Waarom hoorde ik dit nu pas? En waarom moest het verkocht worden? Het was toch